

**Katalogi aukcyjne jako narzędzie
do badań proveniencyjnych.
Księgozbiór Johanna Fidalkego
w świetle katalogu aukcyjnego**

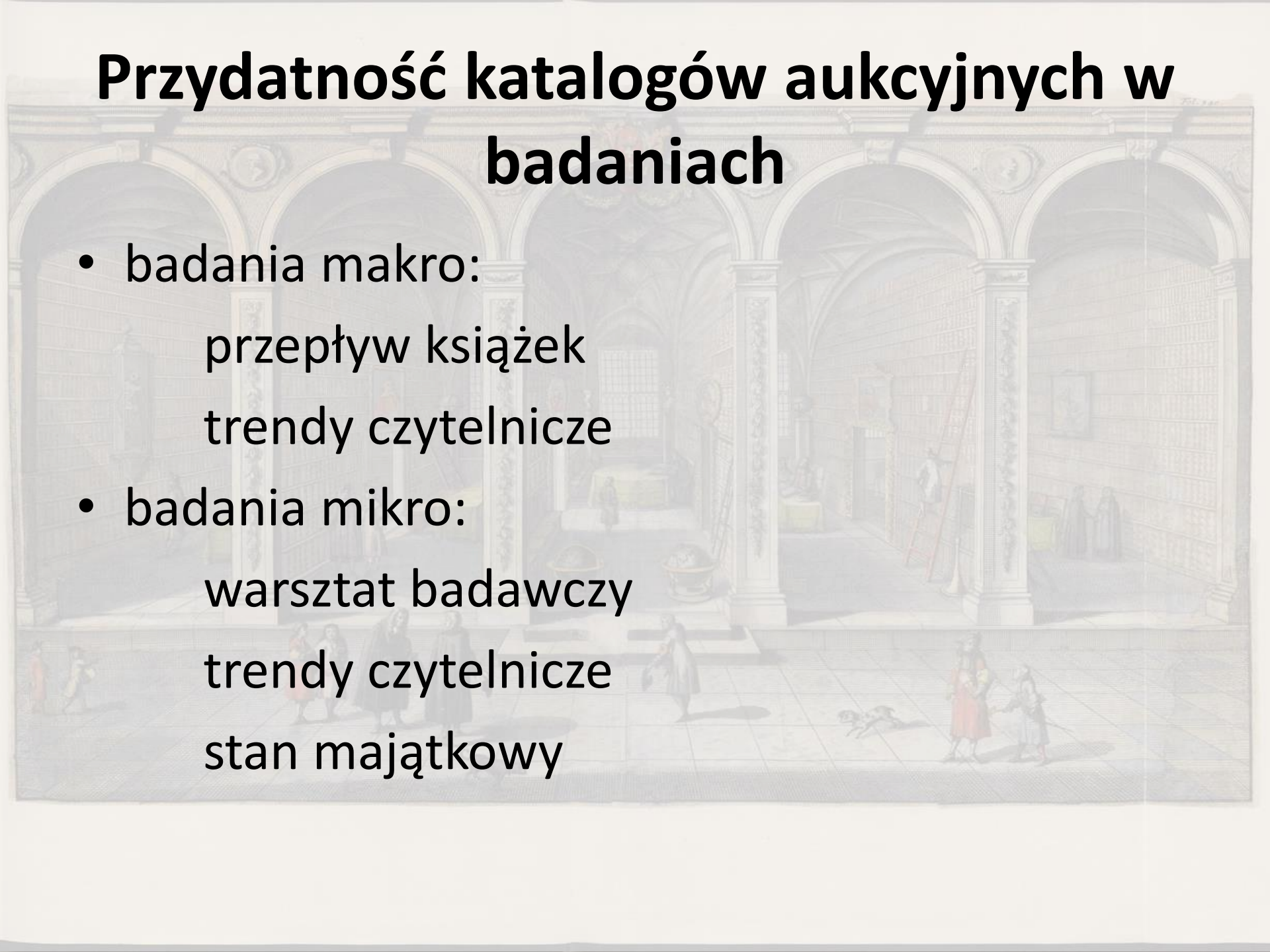
**Dr Maria Otto
Polska Akademia Nauk
Biblioteka Gdańska**

Badania nad gdańskimi księgozbiorami prywatnymi z wykorzystaniem katalogów aukcyjnych

- gdańskie katalogi aukcyjne – poświadczonych nieco ponad 100 drukowanych katalogów z XVII-XVIII wieku
- Przemysław Szafran, *Księgozbiór prywatny Wincentego i Fryderyka Fabriciusów w świetle katalogu aukcyjnego z roku 1727*. Rocznik Gdański, T. 25, 1966, s. 305-322.
- Przemysław Szafran, *Katalog aukcyjny i aukcja biblioteki Fryderyka Fabriciusa w 1727 roku na tle aukcji bibliofiskich w Gdańsku do końca XVIII wieku*. Libri Gedanenses, R. 1, 1967, s. 55-106.
- Przemysław Szafran, *Z problematyki badawczej studiów nad mieszczańskimi księgozbiorami prywatnymi w Gdańsku XVII-XVIII wieku*. Rocznik Gdański, T. 31, 1971, s. 73-92.
- Przemysław Szafran, *Obserwatorium astronomiczne Jana Heckera w świetle katalogu aukcyjnego jego księgozbioru*. Rocznik Gdański, T. 60, z. 1, 2000, s. 95-98.
- Iwona Imańska, *Biblioteka Jana Ernesta Seilera – gdańskiego prawnika z przełomu XVII i XVIII wieku*. Acta Universitatis Nicolai Copernici. Nauki Humanistyczno-Społeczne. Bibliologia, z. 2-3 (328), 1998, s. 421-434.
- Iwona Imańska, *Księgozbiór Jana Heweliusza w świetle katalogu aukcyjnego z 1688 r.* Roczniki Biblioteczne, R. LV, 2011, s. 69-90.
- Iwona Imańska, *Najstarszy zachowany gdański katalog sprzedaży prywatnej biblioteki z 1678 roku i jego zawartość*. Toruńskie Studia Bibliologiczne, nr 2 (7), 2011, s. 9-28.

Przydatność katalogów aukcyjnych w badaniach

- badania makro:
 - przepływ książek
 - trendy czytelnicze
- badania mikro:
 - warsztat badawczy
 - trendy czytelnicze
 - stan majątkowy

Johann Fidalke/Fidalcke (1703-1763)

pastor w kościele świętego Bartłomieja
w Gdańsku, profesor orientalistyki w
Gdańskim Gimnazjum Akademickim
gdańszczanin; syn kupca Macieja i
Doroty z domu Erdmann

absolwent szkoły przy Kościele
Mariackim w Gdańsku, Gdańskiego
Gimnazjum Akademickiego; następnie
studiował filozofię, filologię i teologię
w Rostoku i Lipsku

praca naukowa – rozprawy
teologiczne, w tym *De Theocratia
Judaeorum ex historia sacra* (Lipsk,
1728); obronione pod jego kierunkiem
dysertacje, jak *Historia Infanticidii
Herodis recensita et illustrata*, której
respondentem był Gottlieb Octavius
Grimm, czy też obroniona przez
Johanna Conrada Eichhorna (1718–
1790) *De more lugentes reficiendi
epulo ex ritibus Hebraeorum feralibus*

M. IOANNES FIDALKE
Pastor ad Aedem D. Bartolomæi .

Gedani natus d:30.Iulii 1703 .

denatus d:21.Sept: 1763 .

Fac: Wajfel pinx:

JAC Bernigeroth Sculpt: El: Sacc: sc: 1764

Księgozbiór – uwagi wstępne

- przez lata Fidalke zgromadził zasobny księgozbiór, który z jednej strony stanowił dla niego element warsztatu naukowego, z drugiej natomiast był wyrazem bibliofilstwa
- po śmierci profesora jego kolekcja książek została sprzedana podczas aukcji, które odbywały się w latach 1764–1766
- na potrzeby aukcji wydano czteroczęściowy katalog
- starania, aby cały księgozbiór trafił do Biblioteki Rady Miasta Gdańska nie przyniosły sukcesu, zatem kolekcja uległa rozproszeniu

Bibliotheca quam

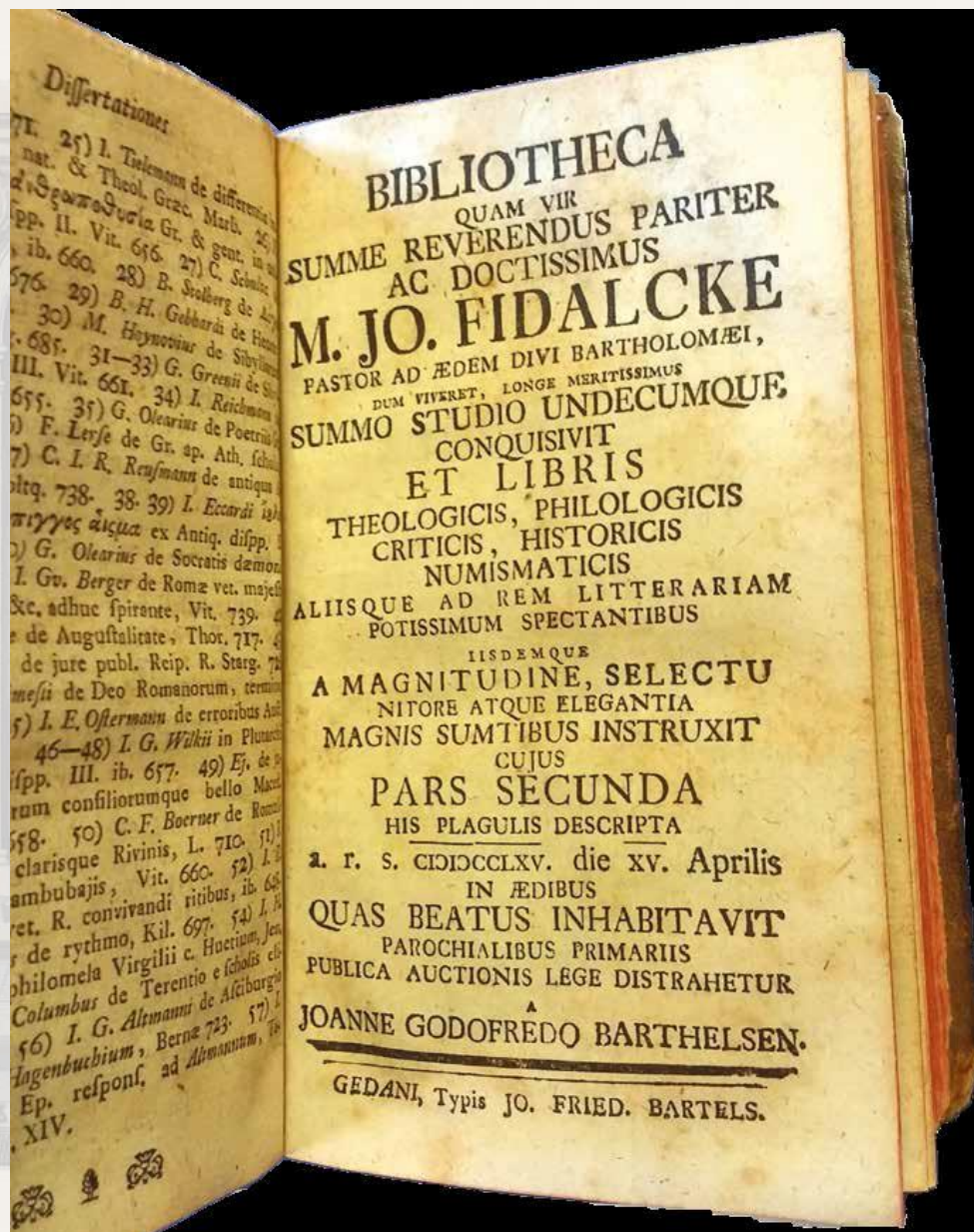
*vir summe reverendus pariter ac
doctissimus M. Johann Fidalcke pastor
ad Aedem Divi Bartolomaei, dum
viveret, longe meritissimus*

*libris theologicis, philologicis criticis,
historicis numismaticis, aliisque ad rem
litterariam potissimum spectantibus
iisdemque magnitudine, selectu, nitore
atque elegantia commendatissimis*

*summo studio undecumque conquest,
magnisque sumtibus instruxit*

*cujus pars [...] his plagulis descripta
[...] in aedibus, quas beatus
inhabitavit, parochialibus primariis
publica auctionis lege distrahetur
a Joanne Godofredo Barthelsen.*

Gedani: Typis Johannis Friederici
Bartels, [1764–1766].

Katalog aukcyjny – opis fizyczny

- 4 części wydawane w latach 1764-1766
- [4] k., 134 s.; [1] k. tyt., s. 135–294, [1] k.; [1] k. tyt., s. 295–468; [1] k. tyt., s. 469-666; 8°
- organizatorem aukcji Johann Gottfried Barthelsen, który w latach 1760-1766 czterokrotnie podjął się roli licytatora w Gdańsku (licytował księgozbiory Gotthilfa Wernicka, Andreasa Schotta, Johanna Fidalkego oraz Jakoba i Johanna Philippa Breyne)
- druk wykonany przez Johanna Friedricha Bartelsa (fl. w Gdańsku w latach 1762-1771)

Katalog aukcyjny – wstęp

- pierwsza część rozpoczyna się wstępem do czytelnika pt. *Lecturis Salutem*
- autorami wstępu gdańscy uczeni i pastory, wykonawcy woli zmarłego [?]: Ernst August Bertling, Daniel Gralath, Nathanael Friedrich Kautz, Daniel Hermann Richter, Michael Christoph Hanow, Gottlieb Wernsdorff, Benjamin Groddeck, Johann Gottfried Ehwalt, David Ludovicus De La Motte, Daniel L'Aine, Johann Gerber
- we wstępie szczątkowe informacje o właścicielu (brak tu jednak nawet podania nazwiska Fidalkego)
- wzmiankowany prywatny inwentarz sporządzony przez właściciela na użytek własny, który był pomocą podczas prac nad katalogiem

Katalog aukcyjny – wstęp

- wycena została sporządzona w konsultacji ze znawcami (ceny jednak nie są podane w katalogu)
- zachwalany sprzedawany księgozbiór składający się z książek rzadkich, najrzadszych, najwspanialszych edycji, wśród nich zaś najbardziej wyróżnia się kolekcja pism irenistów
- oprawy – znaczna część wykonana w Anglii i Francji; część oprawiona w papier marmurkowy, inne w pergamin; część *in crudo*

Sposób zapisu pozycji

- każda część ułożona formatami książki
- każda pozycja zawiera następujące dane: autor, tytuł, miejsce wydania (miasto), data druku, ilość woluminów (w przypadku kilku)
- informacje o oprawie (w niektórych przypadkach)
- z rzadka informacja o oficynie wydawniczej – o ile należy do najznamienitszych (Manutius, Plantin etc.)
- część księgozbioru sprzedawana z uwagi na treść, część natomiast jako bibliofilskie rarytasy (artystyczna oprawa, uznana drukarnia)

Przykładowe pozycje

- 261 Andr. Charitii de viris eruditiss Gedani ortis, Vit. 715 cum fratris spicilegio, Ged. 729
- Silv. Petra Sancta de symbolicis heroibus, libri IX. c. fig. Antw. ex off. Plant. 634
- 648-690 Collectio scriptorum ad controversias Pietisticas spectantium. Voll. XLIII. continent fere nongenta scripta
- 323-330 Biblia polyglotta regia, sive Antverpiensia, cura praecipue Bened. Ariae Montani, Antverp. ex off. Plant. 569. seq. Voll. VIII. Roht Saffian.
- 2845 Theocriti Idyllia, cum schol. Zach. Calliergi, Jo. Pedasimi & Gu. Xylandri, Frf. 558

Księgozbiór - oznakowanie

woluminy opatrzone ekslibrisem
autorem ekslibirsu prawdopodobnie
Johann Martin Bernigeroth (1713-
1767) – lipski miedziorytnik, autor
licznych portretów (między innymi
samego Fidalkego sportretowanego na
tle własnej biblioteki – portret
sygnowany: lac. Wessel pinx. I. M.
Bernigeroth Sculpt. [...] 1764), a także
serii miedziorytów przedstawiających
praktyki wolnomularskie, znanych pod
wspólnym tytułem *Assemblée de
Francs-Maçons pour la Reception des
Maîtres*

kompozycja ekslibrisu Fidalkego
zawiera elementy masońskie i
mistyczne: tarcza przedstawiona na tle
labrów z akantu została uwieńczona
uskrzydłym, otoczonym
promieniami okiem

Księgozbiór - cechy

- zasobność – 10.110 woluminów, dzieł zdecydowanie więcej (niektóre woluminy to klocki intrologatorskie)
- język – głównie łaciński i niemiecki
- tematyka – szeroko pojęta humanistyka; przede wszystkim teologia, filologia (literaturoznawstwo i językoznawstwo), historia i numizmatyka
- data druku – przede wszystkim pierwsza połowa XVIII wieku, ale również wydane w wieku XVII i XVI
- miejsce druku – Gdańsk, tereny niemieckojęzyczne (np. Frankfurt), niderlandzkie (np. Lejda), francuskie (Lyon), angielskie (Londyn)
- podział księgozbioru na formaty

folio	1188 pozycji
quarto	3289 pozycji
octavo	5410 pozycji
duodecimo	223 pozycje
razem	10110 pozycji

Dalsze dzieje

- podczas aukcji księgozbiór uległ rozproszeniu
- część pozostała w Gdańsku, część rozeszła się po Europie
- w zbiorach PAN BG na dzień dzisiejszy zidentyfikowanych blisko 50 obiektów
- dalsze badania mogą ujawnić kolejne woluminy opatrzone ekslibrisem Fidalkego

Karl Benjamin Lengnich (1743-1795)

- syn ławnika gdańskiego Benjamina; zięć gdańskiego prawnika i historyka Gottfrieda Lengnicha
- absolwent Gdańskiego Gimnazjum Akademickiego oraz uniwersytetu w Lipsku
- związany jako kaznodzieja, diakon, archidiakon z kościołem Bożego Ciała oraz Kościołem Mariackim w Gdańsku; w tym ostatnim podjął się obowiązków opiekuna biblioteki, której zbiorów sporządził katalog
- właściciel bogatego księgozbioru oraz numizmatycznej kolekcji

Johann Uphagen (1731-1802)

- ławnik i rajca
- absolwent prawa, filozofii i historii uniwersytetu w Getyndze
- bibliofil (kolekcja ponad 14 tys. książek; w tym książki o ciekawych gdańskich proveniencjach)
- historyk-amator
- członek korespondent Królewskiego Towarzystwa Naukowego w Getyndze
- absolwent historii, prawa i filozofii w Getyndze
- autor rozpraw historycznych: *Parerga historica* oraz pracy dotyczącej gdańskiej linii pomorskich książąt

Bibliotheca Zappio-Johannitana (1689-1945)

- założona na bazie daru książkowego oraz z fundacji przekazanej testamentem przez kupca Zachariasza Zappio (ca 1620-1680)
- zasób – głównie dzieła teologiczne; w tym rękopisy i inkunabuły
- przeznaczenie – służyć jako warsztat badawczy dla duchownych i uczonych

Bibliotheca Senatus Gedanensis

- 1591 r. - do Gdańska przybywa markiz Orii, Jan Bernard Bonifacio
- Bonifacio przekazuje swój księgozbiór Radzie Miasta Gdańska, w zamian otrzymuje dożywotnio mieszkanie i stałą pensję
- 22.06.1596 - w dawnym klasztorze franciszkańskim, przy Gdańskim Gimnazjum Akademickim, zostaje otwarta *Bibliotheca Senatus Gedanensis*
- księgozbiór rozrasta się dzięki zakupom oraz darom
- biblioteka głównie na potrzeby gimnazjum, ale otwarta dla wszystkich zainteresowanych – mieszkańców i przyjezdnych

Dzieła klasyków antycznych

Dictys Cretensis et Dares Phrygius de bello et excidio Trojanae. Amstelaedami: apud Georgium Gallet, 1702. Sygn.: Uph. q. 287

oprawa: gładki pergamin

T. Livii Patavini Historiarum ab Urbe condita libri, qui supersunt, omnes. Lugduni Batavorum: apud Samuelem Luchtmans, Amstelaedami: apud J. Wetstenium & G. Smith, 1738. Sygn.: Uph. q. 248

oprawa: brązowa skóra na tekturze ze złożonymi tłoczeniami na grzbiecie

**Iosephos Flavios, *Opera omnia*. Amsterdam, Lejda,
Utrecht: R. & G. Wetstenios, S. Luchtmans, J. Broedelet,
1726. Sygn. PAN BG: Cc 10252 2º**

oprawa: pergamin ze ślepo wytłoczoną arabeską
proweniencją, znaki własnościowe: na wyklejce przedniej ekslibris *Ex Bibliotheca Fidalkiana*; na nim naklejony kolejny ekslibris Karola Beniamina Lengnicha (wariant: na tle klasycznej architektury kobieta z otwartą księgą siedzi na cokole; obok 3 putta; cokół ozdobiony wieńcem laurowym i owalną tarczą herbową Lengnicha).

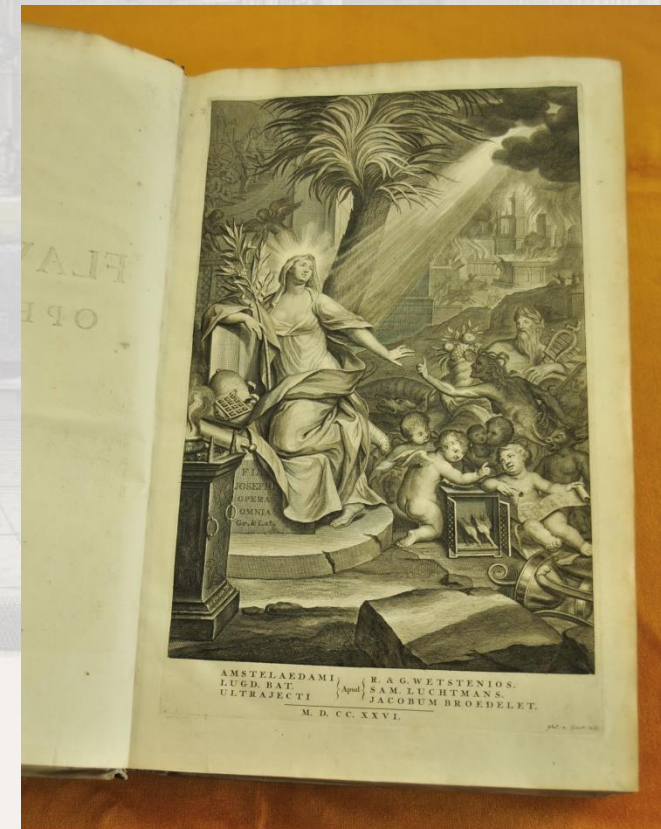

zbiór dzieł Józefa Flawiusza wydanych w 1726 roku przez drukarzy holenderskich: Rudolpha Wetsteina (1679–1742) i jego brata Gerarda (1680–1755) oraz Samuela Luchtmansa (1685–1757) i Jakoba Broedeleta (fl. 1712–1726)

dwutomowe wydanie przygotowane do druku przez holenderskiego filologa klasycznego Siwarta Haverkampa (1684–1742)

w tomie pierwszym dwujęzyczna (oryginał grecki z przekładem łacińskim) edycja *Iudaike archaiologia*, opracowana przez Johna Hudsona (1662–1719) – związanego z Uniwersytetem w Oksfordzie filologa klasycznego, bibliotekarza w Bodleian Library

Hudson wstawił się jako wytrawny edytor i komentator dzieł antycznych, między innymi opracował i przygotował do druku edycje dzieł Wellejusza Paterkulusa, Tukidydesa oraz dzieła i fragmenty 21 autorów zebrane w wydawanej w latach 1698–1712 serii *Geographicae Veteris Scriptores Graeci Minores*

Dzieła zebrane Huldrycha Zwinglego (1484-1531)

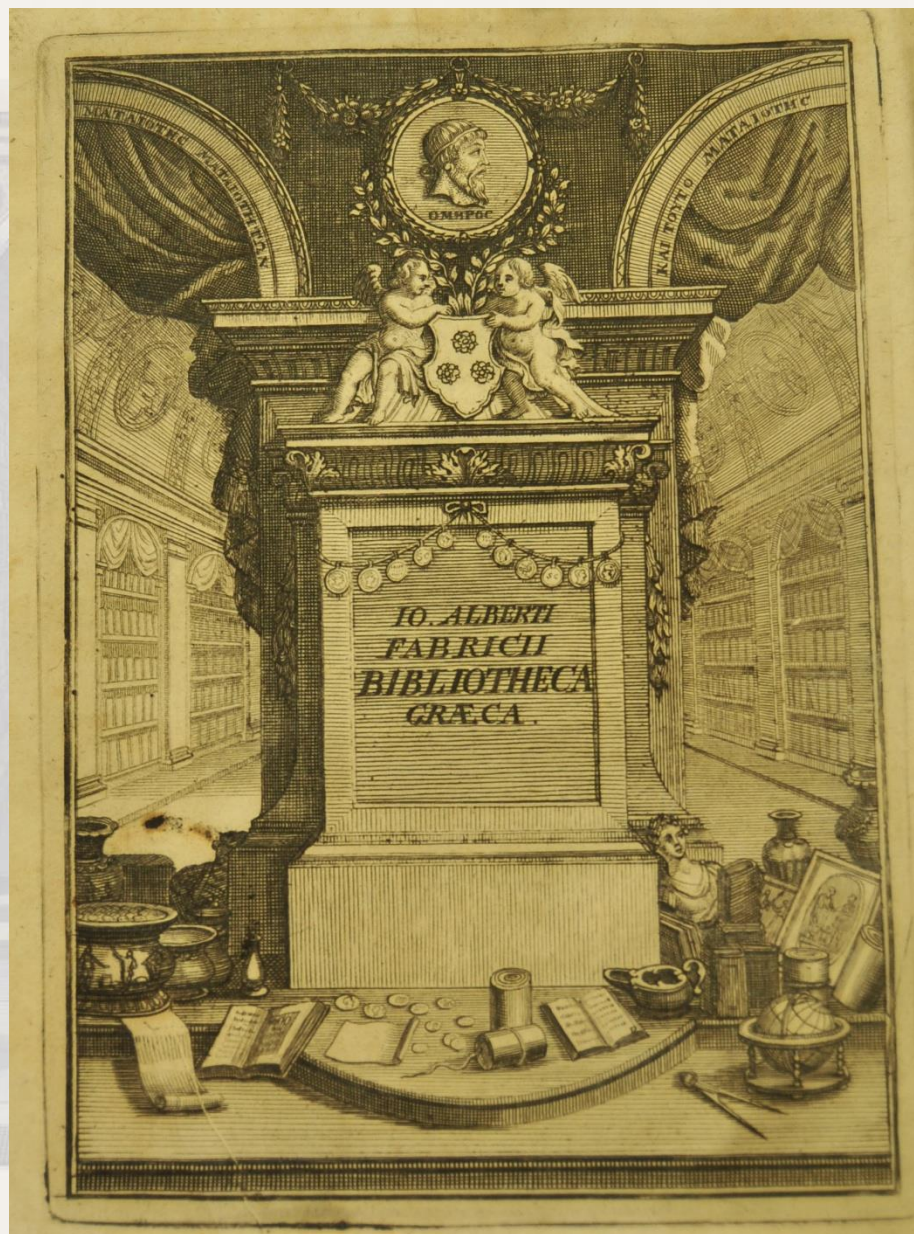
- Operum D. Huldrichi Zvinglii partes [...]. Tiguri: excudebat Christophorus Froschoverus, 1581. sygn.: 4356-4358/82
- oprawa: XVI wiek; półskórek (okładziny górna i dolna wykonane z barwionego na zielono pergaminu, grzbiet i rogi okładek ze ślepo tłoczonej świńskiej skóry)
- egzemplarz wyjątkowy z uwagi na jego dzieje
- pierwsza poświadczona proveniencja to rodzina Strauch z Gdańska (supereklibris na okładzinie górnej), następna to Johann Fidalke (eksklibris na wyklejce przedniej), w końcu Bibliotheca Zappio-Johannitana, której ekslibris został naklejony na znak własnościowy Fidalkego

Pisma biograficzne i z zakresu filologii klasycznej

Hermann Samuel Reimar, De vita et scriptis Joannis Alberti Fabricii commentarius. Hamburgi: sumtu Viduae Felgineriae, litteris Piscatoriis, 1737. sygn.: Uph. o. 1075

oprawa: brązowa skóra na tekturze ze złożonymi tłoczeniami na grzbiecie

Johann Albert Fabricius (1668-1736) był teologiem i filologiem klasycznym
szczytowym osiągnięciem naukowym Fabriciusa opracowanie dwóch serii:
Bibliotheca Latina wraz z suplementem zatytułowanym *Bibliotheca Latina mediae et infimae aetatis* i *Bibliotheca Graeca*

Pisma historyczne

Tako Hajo van den Honert,
Dissertationes historicae: I. De
creatione mundi; II. De situ Edenis et
horti, quem Deus ipse ea in regione
plantavit; III. De lingua primaeva,
eiusque propagatione [...]. Lugduni
Batavorum: apud Abrahamum
Kallewier, 1739. sygn.: Uph. o. 2006

Na zakończenie

- Kolekcja bibliofilska czy księgozbiór naukowy, użytkowy?
- A może jedno i drugie?

